

Grodno, miasto gubernjalne. Gubernja grodzieńska utworzona została w sposób następujący. W r. 1796 rząd rosyjski utworzył z części prowincji polskich, przyłączonych do Rosji, gubernję słonińską. W r. 1796 gubernję tą połączono z wileńską, i obie razem utworzyły gub. litewską. W r. 1801 ustanowiono z części tej ostatniej gub. grodzieńską, od której w r. 1842 odjęto pow. lidzki i nowogródzki, a wzamian włączono cały obwód białostocki. Obecnie gub. grodzieńska graniczy: na północy z gub. wileńską wzdłuż rzeki Rotniczanki, Niemna, rzeki Szczary do ujścia Jaworki, dalej znów po polach i błotach do Niemna, nieco Niemnem i suchą granicą do wsi Boczkowiec; na wschód z powiatem nowogródzkim i pińskim gub. mińskiej, aż do rzeki Prypeci, gdzie się schodzą granice trzech gubernji, wogóle wzdłuż trzęsawisk, błot, jezior, i lasów; na południe granica idzie Prypecią oraz błotami i trzęsawiskami, które się ciągną w kotlinie tej rzeki i jej dopływów, słowem

ciągną się Polesiem wołyńskiem aż do Bugu, skąd już idzie zachodnia granica gubernji. Królestwo Polskie, a ściślej biorąc rzeki: Bug, Nurzec, Narew, Biebrza. Gubernja grodzieńska zajmuje przestrzeń 34,058,4 wiorst kw., czyli 3.547.746 dziesięcin i składa się z 9 powiatów: grodzieńskiego, słonimskiego, wołkowyskiego, białostockiego, bielskiego, sokólskiego, brzeskiego, prużańskiego i kobryńskiego.

Gubernja grodzieńska nie ma żadnych gór wysokich i ciągłych, któreby tworzyły jakieś pasma i wogóle średnie jej wzniesienie nad pow. Bałtyku nie przenosi 500 do 600 stóp. Przez środek gubernji ciągnie się płaskowzgórze, które dzieli wody spływające do Bałtyku od dopływów morza Czarnego. Południowa część gubernji przedstawia prawie wszędzie powierzchnię płaską i niezbyt wyniosłą, zniżającą się w kierunku Polesia. Pod względem geognostycznym zasługują na uwagę piaski nadniemeńskie w prużańskim, wołkowyskiem i słonimskim oraz nadbużańskie, nadmuchawieckie i nadjasiołdzińskie. Wiatr roznosi je po polach uprawnych, wyrządzając tem wielkie szkody.

Wody zajmują przeszło ósmą część całej powierzchni. W poł.-wschodniej części pow. prużańskiego i w południowej wołkowskiego na rozległej a błotnistej wyżynie znajduje się węzeł trzech systemów rzecznych Baltyku i morza Czarnego. Tu zaczynają się Jasiołda, Narew i kilka dopływów Niemna, rozchodzące się w trzech różnych kierunkach. Najważniejszym jest dla gubernji system Niemna, potem

system Wisły, a najmniej ważnym system Dniepru. Niemen należy częściowo do gubernji od ujścia Szczary do Rotniczanki i przyjmuje w jej obrębie: Kotrę z Pyrrą z prawego brzegu, a z lewego: Promszę z Mołczadzią, Szczarę z Hrywda, Łohożą i Issą, Zelwę, Roś, Świsłocz i Losośnę; Bug przyjmuje w obrębie gubernji Muchawiec, Leśną, Pulwę i Nurzec. Do Narwi wpadają Supraśl i Biebrza. Jasiołda i Pina należą do wodozbioru czarnomorskiego. Jeziora w gubernji nie są zbyt liczne i skupiają się w dwu przeciwległych jej krańcach, na północy i na połud.-wschodzie.

Klimat w gubernji—na ogół umiarkowany, ale zmienny. Średnia temperatura roku $+9\frac{1}{2}^{\circ}$ R. Przeważnie wieją wiatry pñ.-zachodnie i połud.-zachodnie.

Przestrzeń zajęta przez lasy wynosi 540,606 dzies., w tem skarbowych 112,216 dzies.

Grunta czarnoziemne zajmują zaledwie 4°/_{c.} całego obszaru, wówczas gdy szczerze piaski zajmują 28,8^o/_o. Uprawne pola tu-tejsze dzielą się zwykle na trzy gatunki: pszenne, żytnie i gryczane. Pszenicznymi gruntami najbardziej się odznaczają następujące okolice: część grodzieńskiego pow. nad rzeką Swisłoczą, część prużańskiego koło Wyżen i Tewel, większość pow. kobryńskiego, wschodnie kresy słonimskiego, wołkowyskie strony pod Krzemienicą i wreszcie okolice Sokółki i Bielska.

Przemysł fabryczny w gub. grodzieńskiej jest najbardziej rozwinięty z całego kraju. W roku 1906 było czynnych 3,733 fabryk i zakładów przemysłowych,

zatrudniających 21,905 robotników. Ogólna suma produkcji wynosiła 23.599,268 rubli.

Handel znajduje się przeważnie w ręku żydów. Świadectw handlowych wykupiono w roku 1906—18,214 na sumę 302,551 rubli. Ważniejsze kiermasze są: w Białymstoku 24 czerwca, w Grodnie od 26 czerwca do 26 lipca, w Swisłoczy 26 sierpnia, w Wielkiej Brzostowicy (jarmark na konie)—6 maja, w Wysokiem Litewskiem 25 lipca (trwa 2 tygodnie), we Włodawce 1 października i Zelwie od 25 lipca do 25 sierpnia.

Ludność w gub. grodzieńskiej w d. 1 stycznia 1907 r. (z wyjątkiem wojsk) wynosiła 1.734,695 osób płci obojej, w tem 872,564 mężczyzn i 862.131 kobiet. Według wyznań ludność ta się dzieli: katolików 445,398 osób płci obojej, prawosławnych 962,798, protestant. 11,047, żydów 312,981 i mahometan 2,491.

Grodno jest położone nad Niemnem przy kolei Warszawa-Petersburg o 147 wiorst od Wilna i 241 wiorst od Warszawy. Niegdyś łączyło się traktem pocztowym $10\frac{1}{2}$ mil długim z Augustowem; pocztą do Mińska przestrzeń wynosi 307 wiorst.

Według źródeł pruskich nad Niemnem wprost Grodna stał gród krzyżacki, wzniesiony w r. 1392. W połowie XII wieku Grodno było stolicą udzielnych książąt i w tymże czasie przeszło pod jarzmo tatarskie. Tylko we dwa wieki później, wysłani przez Mendoga dzielni jego synowcowie Erdziwił i Towciwił objęli spustoszoną przez tatarów rusińską dzielnicę i razem z Grodnem, Wolkowyskiem oraz

Nowogródkiem wcielili ją do Litwy. Podczas długoletnich walk władców litewskich z krzyżakami, Witenes założył w Grodnie potężną warownię. W r. 1414 z dwóch księstw: grodzieńskiego i trockiego utworzono województwo trockie. Za czasów Batorego, który często tu przebywając, wzniósł nowy murowany zamek i życie tu zakończył, miasto przeżywało najpomyślniejszy swój okres. Ostatni odbłysek jego lepszych czasów przypada na epokę pierwszego generalnego sejmku w r. 1678 oraz na rządy podskarbiego A. Tyzenhauza, który ożywił przemysł i podniósł dobrobyt mieszkańców. W Grodnie odbył się pamiętny sejm 1796 roku, na którym podpisano ostateczny rozbiór Polski.

Dziś jest to prowincjonalna miejscina, licząca 41,896 mieszkańców.

Grodno ma trzy parafje: 1) Św. Franciszka, z kościołem muryowanym (Fara) w r. 1663, pojezuickim. 2) po-bernardyńską z kościołem Znalezienia Św. Krzyża, założonym w r. 4595 przez króla Zygmunta. 3) przy klasztorze franciszkanów z kościołem N. M. P. Anielskiej, wzniesionym w r. 1635 przez Eustachego Kurcza. Prócz tego w Grodnie jest klasztor żeński pp. Brygidek, przy nim kościół Zwiastowania N. M. P., wzniesiony w r. 1642 przez Wesołowskich. Do Grodna wreszcie należy kościół parafjalny w Porzeczu.

Cerkwi Grodno posiada 4 parafjalne, kilka kaplic i jeden klasztor męski.

Najokazalszą dzielnicą Grodna jest dawna fundacja Tyzenhau-

zowska Horodnica, pełna ślicznych ogrodów, pałacyków i will. Zachował się jeszcze dom na Starym Rynku, gdzie zmarł Batory. Dodać wreszcie należy, że w Grodnie mieszka stale wielka nasza powieściopisarka Eliza Orzeszkowa.